

DEMOGEOGRAFSKA ANALIZA ORAHOVIČKOG KRAJA

ENA GAŠPARIĆ

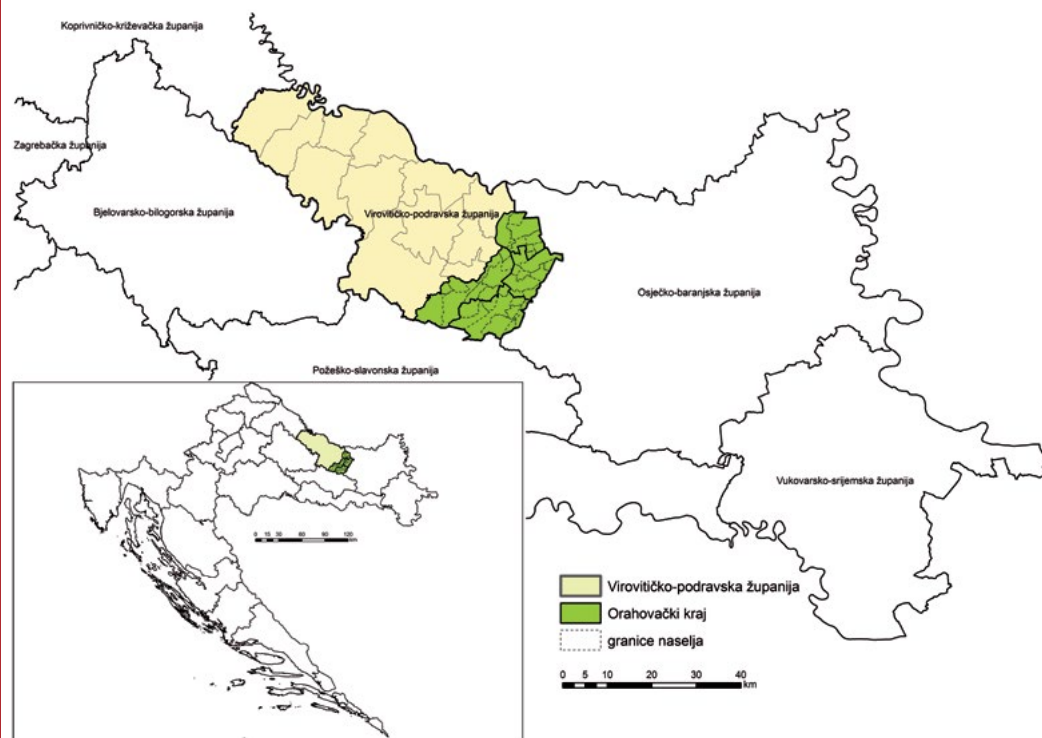
Orahovički kraj prostor je bivše općine Orahovica koja je postojala do siječnja 1993. godine. Čine ga 44 naselja. Od navedene do 1997. godine područje se dijelilo na četiri općine, no zakonom NN 10/1997 i proglašenjem Orahovice gradom danas ga čine tri općine (Čačinci, Zdenci i Crnac) te Grad Orahovica. Područje je to sjeverozapadne Slavonije, na dodiru istočne i jugoistočne granice Virovitičko-podravске, zapadne granice Osječko-baranjske te sjeveroistočne granice Požeško-slavonske županije.

UVOD

Orahovica i Čačinci se nalaze na dodiru Dravske nizine i sjeveroistočnog predgorja Papuka, dok su Zdenci i Crnac položeni isključivo u nizinskom dijelu. Za orahovički kraj od velikog je značaja državna cesta D2 poznatija kao Podravska magistrala jer povezuje mnogo važnih središta Sedišnje i Istočne Hrvatske, a uz to direktno prolazi kroz naselja Čačinci i Orahovica. Općine Zdenci i Crnac položene su periferno u odnosu na navedenu prometnicu.

Predmet rada je analiza demogeografskih procesa orahovičkog kraja te njihov

odnos s ostalim društveno-geografskim procesima Slavonije i Hrvatske. U radu se analizira opće kretanje stanovništva i njegove sastavnice. Razmatra se dobno-spolni i gospodarski sastav stanovništva te se procjenjuju prostorne razlike u demografskom potencijalu za budući demografski i društveno-gospodarski razvoj mikroregije. Cilj rada je istražiti prostorne razlike u demografskoj dinamici i strukturi kao osnovu za budući demografski i društveno-gospodarski razvoj i prosperitet promatranog prostora.

Sl. 1. Položaj orahovičkog kraja u odnosu na Virovitičko-podravsku županiju, makroregiju Istočnu Hrvatsku i Republiku Hrvatsku

BROJ I RAZMJESTAJ STANOVNIŠTVA ORAHOVIČKOG KRAJA

Bivša općina Orahovica, odnosno današnje općine Čačinci, Crnac, Zdenci te grad Orahovica imaju prema popisu 2011. 11 416 stanovnika što je 13,5% stanovništva Županije, dok su prema popisu 2001. brojili 13 107 stanovnika. Površinom nešto većom od 433 km² zauzimaju 21,4% površine Županije.

Čak 36,4% naselja, ali samo 2,4% stanovništva orahovičkog kraja ulazi u skupinu naselja sa manje od 50 stanovnika (tab. 1). Zatim slijede naselja od 100 do 200 stanovnika koji čine 34,1% naselja, odnosno

20,1% stanovništva. Samo su dva naselja s brojem stanovnika većim od tisuću. Orahovica i Čačinci čine tek 4,5% od ukupnog broja naselja, a u njima živi 51,5% stanovnika orahovičkog kraja. Iako Orahovica nije veliki grad ako se promatra na razini županija ili države, ipak u „svome kraju“ brojem stanovnika odskakače od većine naselja. Osim Orahovice i Čačinci se brojem stanovnika, a vidjet će se u daljnjem tekstu i stupnjem obrazovanja te razvijenošću gospodarstva ističu naspram Zdenaca i Crnca koji također imaju funkciju središta općine.

Jedan od procesa koji se može primijetiti gledajući samo promjenu broja stanovnika naselja na dva posljednja popisa 2001. i 2011. godine jest prostorna populacijska

Tab. 1. Naselja Orahovičkog kraja prema broju stanovnika 2011. godine

Broj stanovnika	Naselja			Stanovništvo		
	Broj	Udio (%)	Kum (%)	Broj	Udio (%)	Kum (%)
≤ 50	16	36,4	36,4	273	2,4	2,4
50-100	4	9,1	45,5	222	1,9	4,3
100-200	15	34,1	79,6	2340	20,1	24,4
200-500	6	13,6	93,2	1883	16,2	40,6
500-1000	1	2,3	95,5	920	7,9	48,5
>1000	2	4,5	100	5992	51,5	100
Ukupno	44	100	-	11 630	100	-

Izvor: Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, prvi rezultati Popisa 2011. po naseljima, www.dzs.hr (10.03.2012)

polarizacija odnosno prostorno demografsko pražnjenje i neravnomjeran razmještaj stanovništva. Stanovništvo je uglavnom koncentrirano u dva najveća naselja – Orahovici i Čačincima. Raspon varijacije, između najvećeg naselja Orahovica, koja prema Popisu 2011. ima 3 904 stanovnika i najmanjeg¹ naselja Krivaja Pustara (3 stanovnika) iznosi čak 3 901. Zdenci i Crnac kao centri današnjih općina broje tek 920 odnosno 494 stanovnika (2011.). Demografsko pražnjenje je najizraženije u naseljima do 50 stanovnika koja se uglavnom nalaze na prigorjima Papuka ili u nizinskom, močvarnom području općine Crnac. Čak dva naselja su u posljednjih 10 godina ostala bez stanovnika (Krasković (2001; 13 stanovnika) i Prekoračani (2001; 5 stanovnika)). Popisom

¹ Naselja Krasković i Prekoračani prema popisu 2011. godine nemaju niti jednog stanovnika, iako su, prema tome ta dva naselja najmanja za računanje raspona varijacije ipak je korišteno najmanje naselje koje ima stanovnike.

2001. godine zabilježena su dva naselja s manje od 10 stanovnika dok ih je na popisu 2011. zabilježeno čak šest.

Ukupno 11 630 stanovnika živi u 44 naselja prosječne veličine 264 stanovnika. Izuzmu li se današnja općinska središta i Orahovica prosječna veličina naselja je 96 stanovnika. Takva disperzna naseljenost izrazito je nepovoljna za društveno-gospodarski i demografski razvoj određenog područja jer mala naselja često nemaju dovoljan broj stanovnika za određene aktivnosti i djelatnosti.

Iako je Istočna Hrvatska tradicionalni agrarni prostor, pa je kao takva bila određena brojnih kolonizatora i kolonista od 50-ih godina ovog stoljeća, sa jačanjem industrije, agrarna preseljavanja počinju jenjavati, te ih zamjenjuju preseljavanja sa sela u grad (Vresk, 1988, prema Živić, 1995). U općini Orahovica sedamdesetih godina 20.

stoljeća dolazi do rasta broja stanovnika u naseljima s više od 1 000 stanovnika. Naime, otvaranje novih radnih mjesta u industriji i drugim djelatnostima sekundarnog i tercijarnog sektora koja su koncentrirana u gradovima i u njihovoj bližjoj okolici, pospjelo je napuštanje poljoprivrede kao djelatnosti, a potom i napuštanje sela kao mjesta življenja.

Iako broj stanovnika naselja Orahovica raste konstantno do 1991. godine, ipak ono ne raste toliko koliko orahovički kraj u istom vremenskom razdoblju gubi stanovništvo. Iz toga se zaključuje kako većina stanovništva, napuštajući poljoprivredu i selo, ipak odlazi u veće gradove sa brojnijim funkcijama i većim mogućnostima zapošljavanja.

Cijela Istočna Hrvatska je u razdoblju od 1948. do 1991. godine imala pozitivno kretanje stanovništva, no ono je bilo izrazito prostorno polarizirano. S jedne strane, polariziranost je bila između pojedinih homogenih geografskih cjelina (između Istočnohrvatske ravnice i Slavonsko brdsko-kotlinskog prostora), a s druge strane između gradskih i seoskih područja.

Naselje Orahovica u drugoj polovici 20. stoljeća, kao središte općine, bilježi stalni porast stanovnika. U isto je vrijeme općina Orahovica, kao i donjomiholjačka i slatinska općina, imala pad broja stanovnika te najjače demografsko pražnjenje u Istočnoj Hrvatskoj. S druge strane, sve općine s jakim gradskim središtima poput Slavenskog Broda, Vinkovaca i Vukovara bilježe porast broja stanovnika (Živić, 1995).

KRETANJE STANOVNIŠTVA ORAHOVIČKOG KRAJA

OPĆE (UKUPNO) KRETANJE

Gledamo li kretanje stanovništva svih naselja orahovičkog kraja mogli bismo razdo-

blje od prvog popisa 1857. godine do posljednjeg 2011. godine podijeliti na dva perioda. Prvi period, između 1.) 1857. i 1953. godine kojeg obilježava konstantan porast broja stanovnika uz dva kraća razdoblja pada istoga između popisa 1.a) 1869.-1880. te između 1.b) 1931. i 1948. godine te drugi period, onaj konstantnog pada broja stanovnika između 2.) 1953. i 2011. godine.

Opće kretanje stanovništva naselja Orahovica nakon 1948. godine razlikuje se od prethodno navedenog. Naime, stanovništvo Orahovice od kraja Drugog svjetskog rata pa sve do početka Domovinskog ima konstantan porast broja stanovnika. U posljednjih dvadeset godina (1991.-2011.) i grad Orahovica bilježi pad broja stanovnika.

U razdoblju od 1857. do 1953. godine orahovički kraj porastao je za oko 12.200 stanovnika što je porast od gotovo 136%. U cijelom 96-godišnjem razdoblju zabilježena su samo dva perioda pada broja stanovnika. Prvi je bio između 1869. i 1880., a drugi između 1931. i 1948. godine. Sama Orahovica je od popisa 1869. do 1880. godine izgubila više od 10% svoga stanovništva. Uzroci su nedovoljna količina obradivog zemljišta, nemogućnost dopunske zarade za život i udaljenost od glavne ceste prema Našicama, Slatini i Virovitici (Mažuran, 2008). Drugi period pada broja stanovnika poklapa se s razdobljem Drugog svjetskog rata.

Relativno visok godišnji porast broja stanovnika orahovičkog kraja do 1931. (s izuzetkom međupopisnog razdoblja 1869.-1880.) vrlo vjerojatno je rezultat visokih stopa prirodnog priraštaja te pozitivne migracijske bilance. Naime, u to je doba za cijelu Istočnu Hrvatsku bilo značajno doseljavanje hrvatskog, njemačkog, mađarskog, rusinskog, slovačkog, ukrajinskog i drugog

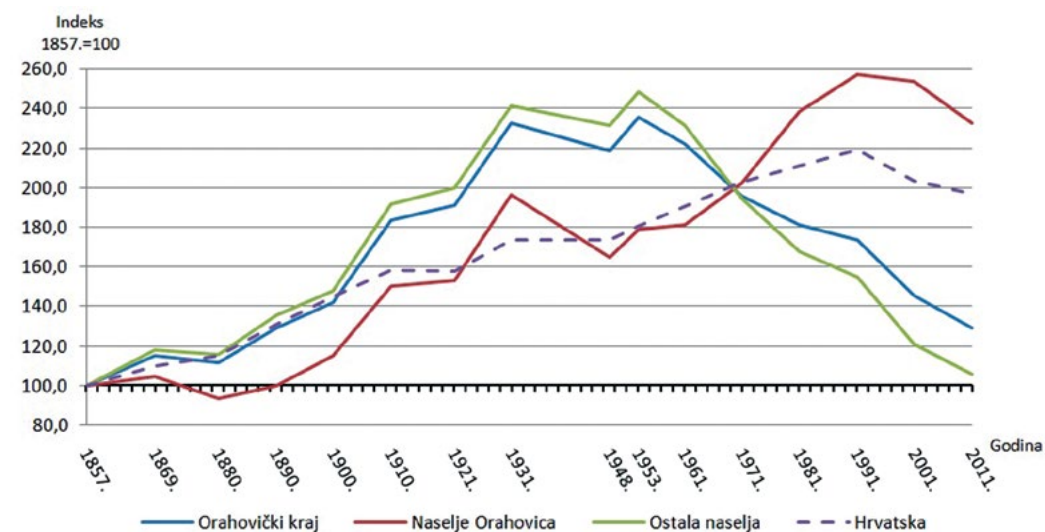
stanovništva. Privučeno gospodarskim potencijalom kraja to stanovništvo naseljava Slavoniju od druge polovice 19. stoljeća (Gelo, 1987, prema Živić, 1995).

Ratna zbivanja u prvom svjetskom ratu te poslijeratna emigracija dijela njemačke i mađarske populacije usporili su rast stanovništva orahovičkog kraja no nisu uvjetovala smanjenje broja stanovnika kao u ostalim djelovima Slavonije. Nakon 1921. godine broj stanovnika ponovno znatnije raste što je posljedica intenzivnih kolonizacija 20-ih godina prošlog stoljeća u novoj državi (Laušić, 1989, prema Živić, 1995).

Dinamičniji je razvoj stanovništva ponovno prekinut Drugim svjetskim ratom (1939.-1945.) te orahovički kraj u međupopisnom razdoblju 1931. do 1948. bilježi pad broja stanovnika od prosječno -0,36% godišnje. U sljedećem međupopisju 1948. do 1953., zahvaljujući poslijeratnom kompenzacijskom natalitetu kraj bilježi porast od 1,47% godišnje. Nakon 1953. orahovički kraj kon-

stantno, iz godine u godinu, polako gubi stanovništvo po prosječnoj stopi od 1% godišnje. U posljednjih 58 godina orahovički kraj je izgubio 45% stanovništva od ukupnog broja 1953. godine. Pad broja stanovnika događa se pod utjecajem izmijenjenih razvojnih tendencija i promjena u populacijskoj dinamici (Živić, 1995). One su odraz prostornih razlika (selo-grad), zatim pogoršanja prirodne dinamike (smanjenja stopa nataliteta) te jačanja iseljavanja. Dinamiku rasta broja stanovnika zadržavaju samo gradska i prigradska naselja. Posljedica takvog trenda jest prostorni preraspmješaj stanovništva, pri čemu se urbanizacija i deruralizacija javljaju kao dominantni razvojni procesi (Živić, 1995). U prilog navedenom govori i činjenica da naselje Orahovica, kao centralno naselje stare općine Orahovica od 1948. do 1991. godine konstantno ima porast broja stanovnika i to po stopi od 1,01% godišnje.

Na pad broja stanovnika između 1991. i

Sl. 2. Kretanje ukupnog broja stanovnika orahovičkog kraja (u cjelini, Orahovica i ostala naselja) te Hrvatske od 1857. do 2011. godine (indeks na stalnoj bazi)

2001. godine, kako u cijeloj Istočnoj Hrvatskoj tako i u orahovičkom kraju, uz jačanje selektivnog iseljavanja zbog gospodarskih razloga i socijalno-egzistencijalne nesigurnosti, pada nataliteta, demografskog starenja i ruralnog egzodusa u velikoj je mjeri utjecao i Domovinski rat i to u domeni ratnog mortaliteta, depresiranog nataliteta i migracijskih gubitaka (iseljavanja zbog rata) (Živić, 2003).

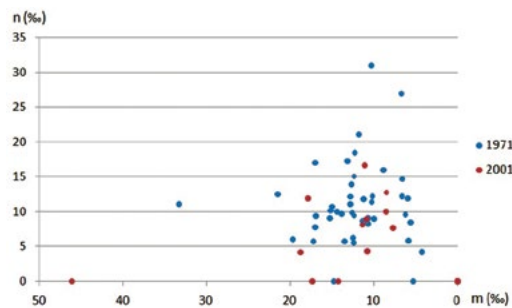
PRIRODNO KRETANJE

Početak 70-ih godina 20. stoljeća u orahovičkom kraju, ali i u cijeloj Hrvatskoj dolazi do privremenog povećanja i stabilizacije rodosti jer je u fertilnu dob ušao brojčano jak naraštaj rođenih u poslijeratnom kompenzacijskom razdoblju. Već 1977. godine u orahovičkom kraju stopa mortaliteta prerasta stopu nataliteta, dolazi do negativne prirodne promjene tj. nastupa biološka (prirodna) depopulacija.

Stopa smrtnosti u drugoj polovici 20. stoljeća lagano raste što je rezultat dobne strukture stanovništva odnosno sve većeg udjela starog u ukupnom stanovništvu. Biološka depopulacija nastupa prije svega zahvaljujući sve manjoj stopi rodosti, a zatim i blago rastućoj smrtnosti.

Usporedimo li stope nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene 1971. i 2001. (sl. 3)² dobivamo da je prema teoriji demografske tranzicije većina naselja orahovičkog kraja u fazi posttranzicije bila još 1971. godine. Te je godine samo 16 naselja orahovičkog kraja imalo pozitivnu stopu prirodne promjene. Postranzicijska faza u slučaju orahovičkih naselja može se nazvati tako samo po stopama rodosti i smrtnosti no

² Vrijednosti rodosti i smrtnosti za 1971. predstavljaju prosjek vrijednosti za razdoblje 1969. – 1973., a vrijednosti za 2001. g. prosjek su vrijednosti za razdoblje 1999. – 2003.

Sl. 3. Stope nataliteta i mortaliteta stanovništva orahovičkog kraja 1971. (prosjeck 1969.-1973.) i 2001. godine (prosjeck 1999.-2003.), po naseljima, u %

nikako po stupnju gospodarskog i društvenog razvoja. Godine 2001. većina naselja bilježi nulte stope nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene iako su za izračunavanje prosjeka 2001. korišteni podaci za ukupno pet godina (1999.-2003.). To nam govori o maloj dinamici kretanja stanovništva i potvrđuje dosadašnje navode o depopulacijskom krajoliku i „gašenju ognjišta“. Prirodni priraštaj imaju samo tri naselja: Bijeljovina Orasovička, Crkvari i Dolci. Grad Orasovica ima prirodni pad od -2%.

PROSTORNA POKRETLJIVOST MIGRACIJA

Najznačajniji činitelj kretanja broja stanovnika Istočne Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata (a tako je bilo i ranije) su migracijski procesi, pri čemu do konca šezdesetih godina prevladavaju useljavanja, a od početka sedamdesetih iseljavanja stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1983, prema Živić, 2003).

Temeljne promjene u migracijskim tokovima, koje su za posljedice imale pogoršanje trenda općeg kretanja stanovništva, nastupile su u drugoj polovici 20. stoljeća zajedno s promijenjenom politikom društveno-gospodarskog razvoja, koja je i u rav-

ničarskim i nizinskim područjima Hrvatske, nasuprot tradicionalnoj orijentaciji na poljoprivredne djelatnosti, poticala industrijalizaciju gospodarstva i urbanizaciju društva. Tako su useljavanja stanovništva tijekom druge polovice četrdesetih godina povezana s agrarnom reformom, slijede doseljavanja u sklopu migracija poljoprivredne radne snage te useljavanja radne snage potaknuta rastućom i ubrzanom industrijalizacijom kraja (uglavnom useljeničke struje iz bosanskohercegovačkih prostora). Već sredinom 20. stoljeća slabe agrarna preseljavanja u Istočnu Hrvatsku (zbog razvoja industrije i drugih nepoljoprivrednih djelatnosti) no dolazi do unutarnje preraspodjele stanovništva odnosno migracija selo-grad.

Najintenzivnija depopulacija ruralnih područja Istočne Hrvatske zabilježena je između 1971. i 1981. To je razdoblje najsnažnije industrijalizacije i najbržeg napuštanja poljoprivrede kao djelatnosti. Deagrarnizirani viškovi poljoprivrednog stanovništva napustili su i selo kao prebivalište (deruralizacija). Pritom su se naselili u gradskim i prigradskim naseljima Istočne Hrvatske ili iselili u druga hrvatska područja (osobito Zagreb i okolicu), odnosno u inozemstvo. Deruralizacija Istočne Hrvatske nastavila se i nakon 1981. no puno manjim intenzitetom nego prije osamdesetih godina. Ako iz razdoblja između 1991. i 2001. godine isključimo utjecaj Domovinskog rata na deruralizaciju Istočne Hrvatske (prognaništvo, izbjeglištvo), onda razloge pada stope deruralizacije pronalazimo u smanjenom potencijalnom emigracijskom kontingentu seoskog stanovništva (Živić, 2003).

DNEVNA CIRKULACIJA

Prema Popisu stanovništva 2001. godine 2475 ili 18,9% stanovnika orahovičkog

kraja sudjeluje u dnevnoj cirkulaciji. Prema relativnom broju dnevnih migranata, ako uspoređujemo općine unutar orahovičkog kraja, dominira Općina Zdenci (27,9%), dok najmanji udio ima Grad Orasovica (14,6%). Samo naselje Orasovica, kako je i očekivano ima najmanji udio dnevnih migranata – 7,2%. Od ukupnog broja dnevnih cirkulanata aktivno stanovništvo čini 63,9%, učenici 32,8%, a studenti tek 3,2%. Veći je udio studenata u kategoriji tjednih migranata zbog udaljenosti visokoškolskih ustanova (Osijek, Zagreb).

Više od polovice zaposlenih cirkulanata (radno aktivnog stanovništva koji su ujedno i dnevni cirkulanti) radi u drugom gradu ili općini iste županije, nešto manje od trećine u drugom naselju istog grada ili općine, a 15% ih radi u drugoj županiji.

Unutar aktivnog stanovništva koje obavlja djelatnost u orahovičkom kraju ukupno je 40% dnevnih migranata. Orasovica i Čačinci glavni su centri rada orahovičkog kraja no Čačinci i dalje imaju gotovo 50% dnevnih migranata od ukupnog radno aktivnog stanovništva.

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA DOBI I SPOLU

Iz sastava prema spolu i dobi proizlaze ključni kontingenti stanovništva kako za biološku reprodukciju (fertilni kontingent), tako i za formiranje radne snage (radni kontingent) (Wertheimer-Baletić, 1999, prema Nejašmić, 2005).

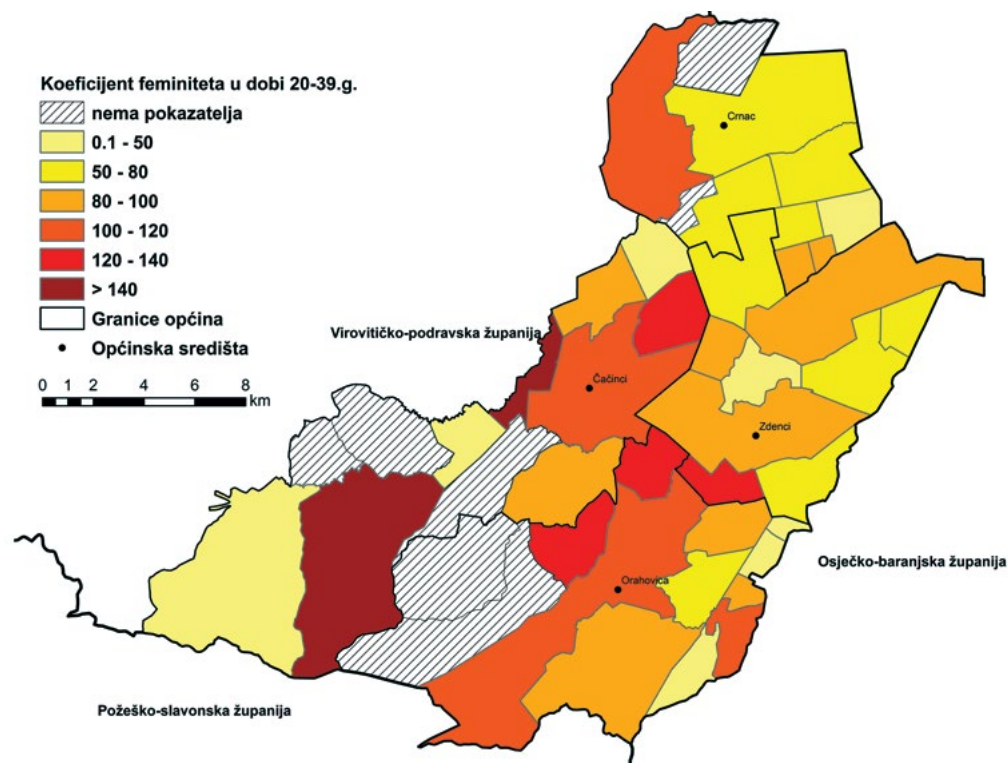
SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA SPOLU

U cijeloj Istočnoj Hrvatskoj postoji tendencija pada udjela predferilnog (do 14 godina starosti) i ferilnog (od 15 do 49 godina starosti), a porasta udjela postferilnog kontingenta u ukupnom ženskom stanovništvu

Tab. 2. Pokazatelji sastava stanovništva orahovičkog kraja i Hrvatske prema spolu i dobi 2001.

	Udjeli velikih dobni skupina (%)			Indeks starosti	Koeficijent feminiteta		Koeficijent dobne ovisnosti starih
	0-14 godina	15-64 godina	65 i više godina		Ukupnog stanovništva	Dobne skupine (20-39)	
Ukupno	17,5	65,3	17,1	156,3	112,4	72,3	43,2
Orahovica	17,7	68,9	13,2	74,6	112,4	101,3	19,2
Ostala naselja	17,4	63,6	18,9	158,2	112,4	71,6	43,8
Hrvatska	17	66,9	15,6	91,9	107,8	98,6	23,4

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, www.dzs.hr (05.04.2012.)

Sl. 4. Koeficijent feminiteta u dobi 20-39 godina po naseljima 2001. godine

(Živić, 2003). Sve se više sužava demoreprodukcijaska osnovica prirodne dinamike, a najdrastičnije je zapravo smanjenje udjela predfertalnog kontingenta jer on izravno inducira daljnje jačanje naraštajne depopulacije i smanjivanje obujma potencijalnog kontingenta reprodukcije istočnohrvatskog stanovništva. Podaci izračunati prema Popisu 2001. za orahovički kraj pokazuju manjak žena u fertilnoj dobi u seoskim naseljima dok grad Orahovica bilježi više od 101 žene na 100 muškaraca u fertilnoj dobi. Na razini općina veći broj djevojčica u odnosu na dječake dobi do 14 godina imaju općine Zdenci i Čačinci te Grad Orahovica dok Općina Crnac bilježi manjak istih ($k_{(0-14)}=80$).

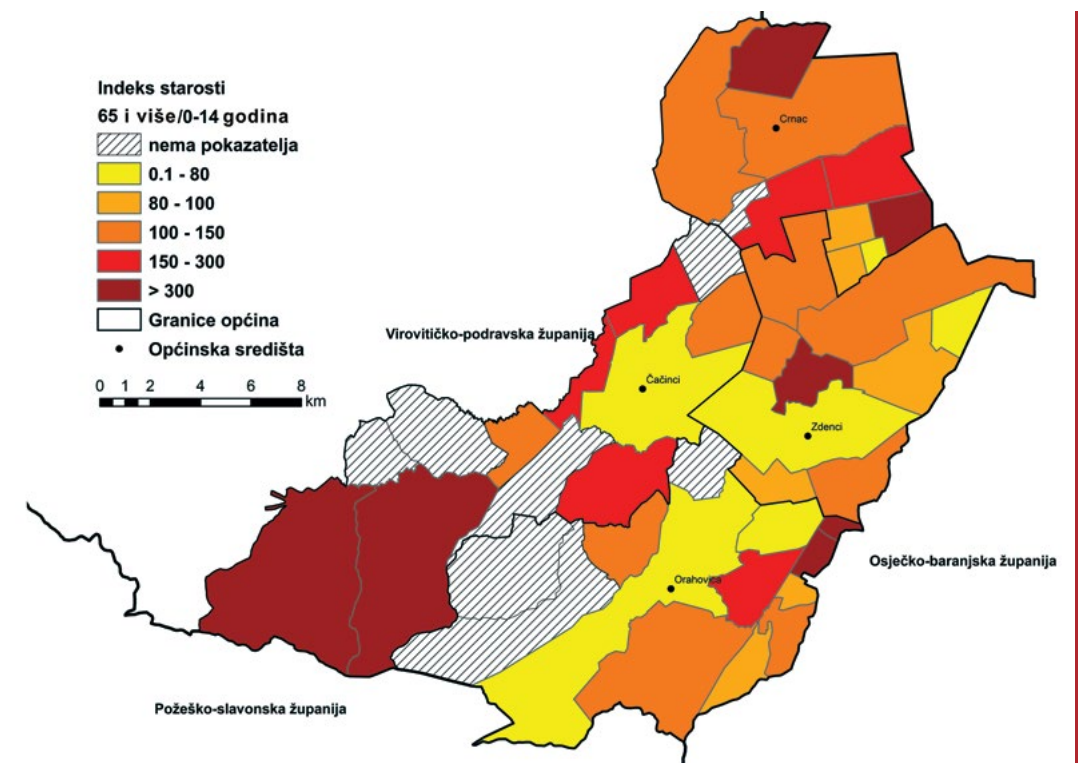
U postfertilnoj dobi (>49 godina), očekivano, u svim općinama i Gradu Orahovici

ima više žena nego muškaraca. Prosjek je 144 žene na 100 muškaraca.

Analiza specifičnog koeficijenta feminiteta (20 do 39 godina) po naseljima (sl. 4) otežana je zbog uglavnog malog broja stanovnika gdje male apsolutne vrijednosti daju velike relativne što može uputiti na krive zaključke. Svakako, iz priloženog je jasno da većina naselja bilježi manjak žena u udajno-ženidbenoj dobi što dovodi do „začaranog“ uzročno-posljedničkog kruga i pretvara nekad prosperitetna područja u emigracijska i depopulacijska.

SASTAV STANOVNIŠTVA
PREMA DOBI

Negativni demoreprodukcijски trendovi (pogotovo pad nataliteta), slabljenje imigracijskih struja te pojačano iseljavanje radno

Sl. 5. Indeks starosti stanovništva orahovičkog kraja po naseljima 2001. godine

i reprodukcijski najsposobnijih dobnih skupina doveli su, od 1971. godine do danas, do značajnog pogoršanja dobnospolne slike stanovništva Istočne Hrvatske. Godine 2001. udio stanovništva u dobi 65 i više godina (koeficijent starosti) je za područje orahovičkog kraja iznosio 17,1% (prag starenja iznosi 8%) i tek je nešto niži od udjela mladog stanovništva (17,5%). Situacija je za samu Orahovicu nešto povoljnija (0-14; 17,7%, 65 i više godina; 13,2%) nego kod seoskih naselja ili gledajući ukupno (tab. 2). Vrijednosti za Orahovicu ne odskakuju od prosjeka za gradska naselja Istočne Hrvatske, dok seoska naselja orahovičkog kraja imaju malo nepovoljniju sliku nego što je to u seoskim naseljima Istočne Hrvatske u cjelini. Prosječni indeks starosti stanovništva orahovičkog kraja iznosi 156 starih na 100 mladih stanovnika (tab. 2). Jedino naselje Orahovica, Čačinci, Zdenci, Dolci, Grudnjak i Novo Petrovo Polje imaju indeks starosti (2001.) manji od prosjeka za Istočnu Hrvatsku (80,8) (sl. 5). Medijalna³ dob stanovnika orahovičkog kraja 2001. je iznosila 39,2, a prosječna⁴ 39,5 godina. Dovoljno je reći kako se smatra da proces starenja počinje kada prosječna dob stanovništva dosegne 30 godina. Koeficijent dobne ovisnosti starih ($K_{d,s}$ ⁵) za orahovički kraj iznosi 43,2 što znači da na svakih 100 stanovnika u radnoj dobi dolazi više od 43 u postradnoj dobi. Bolje stanje jedino je u Orahovici gdje je $K_{d,s}$ = 19,2. Koeficijent dobne ovisnosti mladih u prosjeku iznosi 21,6 što znači da je djece

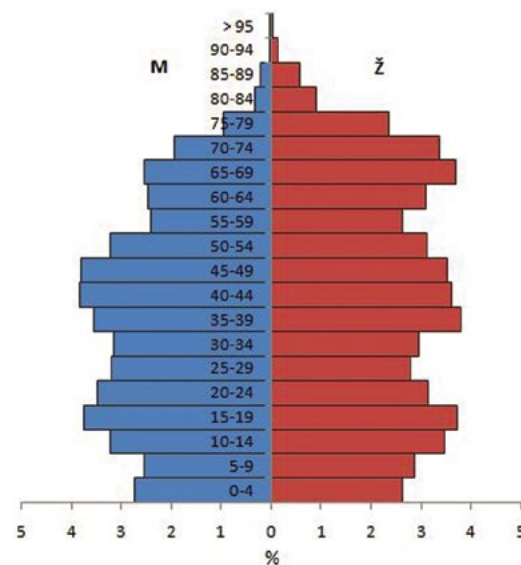
³ Medijalna dob označava vrijednost numeričkog obilježja („pozicijska srednja vrijednost“), tj. onu godinu života koja ukupno stanovništvo dijeli na dva jednako brojna dijela (Nejašmić, 2005).

⁴ Prosječna dob se izračunava kao vagana ponderirana aritmetička sredina (Nejašmić, 2005).

⁵ Koeficijent dobne ovisnosti starih pokazuje opterećenost stanovništva u radnoj dobi kontingentom u postradnoj dobi (Nejašmić, 2005).

(0-14) duplo manje nego starijih osoba (65 i više godina). Imajući uvid u ovakve podatke nije teško zaključiti da će orahovički kraj (kao i gotovo cijela Istočna Hrvatska) vrlo brzo biti suočen s manjkom vlastite radne snage. Naime, dolazi do smanjenja priljeva stanovništva u radnu dob koja predstavlja demografski resurs formiranja radno aktivnog stanovništva ili radne snage.

Iz navedenog proizlazi da stanovništvo orahovičkog kraja pripada tipu starog ili kontraktivnog stanovništva, što pokazuje i dobnospolna piramida u obliku urne (sl. 6). Naziv „urna“ ima i simboličko značenje s obzirom na prirodnu depopulaciju. Sužena dječja baza i mlade dobne skupine posljedica su smanjenja stope rodosti. Dobne kohorte 45-54 godine pripadnici su posljednje „baby boom“ generacije, brojčano jače skupine 35-54 godine čine generacije s velikim dijelom doseljenog stanovništva

Sl. 6. Dobno-polna piramida stanovništva orahovičkog kraja 2001. godine

privučenog agrarnom reformom i potrebom za radnom snagom u poljoprivredi (25,7% stanovništva doseljeno u razdoblju 1946.-1970.), a skupine 10-29 godine predstavljaju njihovo potomstvo. Smanjenje u dobnj skupini 55-59 godine posljedica je smanjene rodosti za vrijeme Drugog svjetskog rata, a brojčano nešto slabije kohorte 25-34 godine djelomično predstavljaju potomstvo „ratne“ kohorte.

U generacijama već nakon dobne skupine 55-59 godine izraženije su razlike između broja ženskog i muškog stanovništva. Neravnoteža prema spolu u starijim kohortama posljedica je diferencijalnog mortaliteta, čemu treba pridodati i ratne gubitke muškog stanovništva (u kohorti 75-79 godine).

DRUŠTVENO GOSPODARSKI SASTAV

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA EKONOMSKOJ AKTIVNOSTI

Stopa aktivnosti stanovništva orahovičkog kraja (38,0%) manja je od stope za Hr-

vatsku (44,0%). Sam grad Orahovica ima čak i nešto višu stopu aktivnosti (44,6%) od hrvatskog prosjeka no ostala naselja sa stopom 34,8% znatno snižavaju taj opći prosjek. Rezultati ne odskakuju od pokazatelja dobivenih u analizi dobnospolne strukture i ostalih pokazatelja (tab. 3). Naime, tek nekolicina naselja osim Orahovice ima nešto bolju sliku strukture aktivnog stanovništva (Bijeljovina Orahovička, Nova i Stara Jošava i dr.) dok sva ostala naselja imaju velik udio uzdržavanog stanovništva.

Uzdržavano stanovništvo čine djeca, kućanice, osobe koje se pripremaju za određeno zanimanje na račun roditelja te bolesne ili za rad nesposobne osobe. Oni u orahovičkom kraju u prosjeku čine oko trećinu stanovništva. Velik je udio osoba s osobnim prihodima. Uglavnom se radi o umirovljenicima, pa u skladu s dobnim sastavom, čine manji udjel u stanovništvu same Orahovice (23,2%), nego ostalih naselja (29,9%). Čak šest naselja prema popisu 2001. ima stopu neaktivnog stanovništva s osobnim prih-

Tab. 3. Stanovništvo orahovičkog kraja prema ekonomskoj aktivnosti 2001. godine

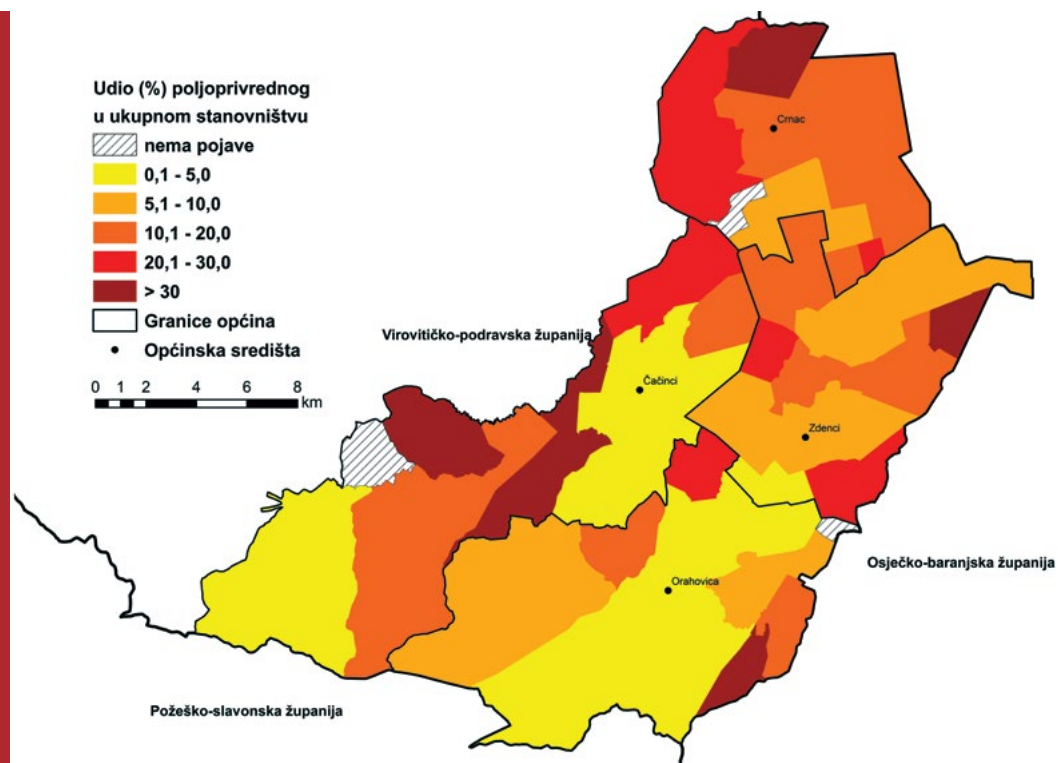
	ukupno stanovništvo		aktivno stanovništvo				neaktivno stanovništvo			
			ukupno		obavlja zanimanje		s osobnim prihodima		uzdržavano	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Orahovički kraj	13 107	100,0	4979	38,0	3956	30,2	3633	27,7	4495	34,3
grad Orahovica	4262	32,5	1902	44,6	1553	36,4	989	23,2	1371	32,2
ostala naselja	8845	67,5	3077	34,8	2403	27,2	2644	29,9	3124	35,3

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Tab. 4. Zaposleni po općinama orahovičkog kraja prema sektorima djelatnosti 2001. godine

	Primarni sektor		Sekundarni sektor		Tercijarni sektor	
	broj	%	broj	%	broj	%
Crnac	146	39,8	92	25,1	129	35,1
Čačinci	160	18,9	362	42,9	322	38,2
Orahovica	277	14,7	775	41,1	834	44,2
Zdenci	222	38,3	166	28,6	192	33,1
Ukupno	805	21,9	1395	37,9	1477	40,2

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima i općinama, www.dzs.hr (10.04.2012.)

Sl. 7. Poljoprivredno stanovništvo orahovičkog kraja 2001. godine (po naseljima)

dom veću ili jednaku 50%, dok ih je još toliko vrlo blizu jednakom udjelu. S obzirom na nižu stopu aktivnosti stanovništva tih naselja, potencijal za društveno-gospodarski razvoj, a time i demografsku revitalizaciju vrlo je slab.

SASTAV ZAPOSLENIH PREMA GOSPODARSKOJ DJELATNOSTI

U sustavu zaposlenih orahovičkog kraja dominira tercijarni sektor sa 40,2% dok je sekundarni nešto manji sa 37,9%. Najmanji je udio primarnog sektora (21,9%), ako gledamo sve četiri općine, no u općinama Crnac i Zdenci poljoprivredni je sektor najzastupljeniji.

U tercijaranom sektoru i to poglavito u Orahovici najzastupljeniji su javna uprava, trgovina i obrazovanje.

Sekundarni sektor jači je u općinama Čačinci i Orahovica, a predstavljaju ga sljedeća poduzeća: „Pan parket“ (nekada Slavonsijahrast), „Modus keramika“ (KIO keramika), „Eurovoće“ (Voće, Klariko voće), „Ciprijanović d.o.o.“ (izrada namještaja) te najstarija i još uvijek najprofitabilnija industrija u Orahovici „Radlovac d.d.“ koja se više od 100 godina bavi proizvodnjom i oplemenjivanjem tehničkog kamena.

Najveći udio primarnog sektora u strukturi gospodarstva imaju općine Crnac i Zdenci. „Poljoprivredno poduzeće Orahovica“ („PP Orahovica“) sastoji se od 11 radnih jedinica raspoređenih po gotovo svim dijelovima bivše općine Orahovica gdje zaposlenici obavljaju ratarsku, stočarsku, ribnjčarsku, voćarsku i vinogradarsku proizvodnju.

OBRAZOVNI SASTAV

Obrazovna razina populacije orahovičkog kraja iznimno je niska. Veći je udio osoba bez škole i sa završenom tek osnovnom školom nego onih sa završenom srednjom

školom i fakultetom. Indeks obrazovanosti⁶ orahovičkog kraja iznosi tek 10,6 dok je prosjek za Hrvatsku 30,1. Uzme li se u obzir samo populacija današnjeg grada Orahovice (13 naselja) indeks obrazovanosti poraste do 34,4 što ipak daje nešto nade te predstavlja poticajni čimbenik društveno-gospodarskog razvoja. Niska razina obrazovanosti posljedica je „ruralnosti“ kraja jer je za ruralno stanovništvo inače karakteristična niža obrazovna razina nego za urbana populaciju (Nejašmić, 2008).

DEMOGRAFSKI RESURSI I PERSPEKTIVA BUDUĆEG RAZVOJA

Za prikaz demografskog potencijala korišten je sintetični indeks demografskih resursa (i_{der}) izračunat na temelju 15 demografskih varijabli prema formuli $i_{der} = k \cdot (i_{dem} + i_o)$, gdje je i_{dem} demografski indeks, i_o indeks obrazovanosti, a k koeficijent koji aproksimira veličinu promatranih jedinica (demografsku masu) (Nejašmić i dr., 2009).

Analiza demografskih resursa pomoću navedenih sintetičnih pokazatelja na razini općina/gradova u Hrvatskoj pokazuje da Orahovica ima dobre demografske resurse (tip C) zbog mlađeg dobnog sastava, višeg stupnja obrazovanosti i povoljnijeg općeg kretanja stanovništva za razliku od općina Čačinci i Zdenci koje imaju vrlo slabe (tip E) te općine Crnac koja ima izrazito slabe demografske resurse (tip F).

Primjenom linearne ekstrapolacije na temelju općeg kretanja stanovništva orahovičkog kraja procijenjeno je da će istraživani prostor 2021. godine imati 10 153 stanov-

⁶ Indeks obrazovanosti je omjer udjela stanovništva koje ima završeno sekundarno i tercijarno obrazovanje sa udjelom stanovništva koje nema završeno primarno obrazovanje ($I_o = (O_{II} * O_{III}) / (<O)$)

nika što je gotovo 1500 stanovnika manje odnosno smanjenje od 12,7% u odnosu na 2011. godinu. Procjena za naselje/grad Orahovicu istom metodom i za isto razdoblje govori da će Orahovica 2021. godine imati 3546 stanovnika što je gotovo 400 stanovnika (9,2%) manje nego 2011. godi-

ZAKLJUČAK

Ukupna depopulacija, demografsko starenje i prostorna populacijska polarizacija između gradskih i seoskih naselja vodeći su suvremeni demografski procesi orahovičkog kraja, ali i Istočne Hrvatske u cjelini.

Grad Orahovica i općinsko središte Čačinci imaju razvojne mogućnosti u pogledu obnove i ulaganja u razvoj industrije, poljoprivrede i kontinentalnog turizma. Ožive li navedene gospodarske grane Orahovica i Čačinci postali bi nositelji napretka cijelog orahovičkog kraja.

Pojedina naselja orahovičkog kraja nažalost već jesu, a neka su na pragu demografskog izumiranja. „Gašenje ognjišta“ (Nejašmić, 2005.) nije problem samo orahovičkog kraja već Slavonije u cjelini. Na državnoj bi razini trebalo djelovati da se poljoprivreda u Slavoniji modernizira i bude konkurentna na europskom tržištu. Razvoj poljoprivrede je jedini način da se sve radno sposobne skupine (bez obzira na obrazovanje) uključe u proces proizvodnje i svojim radom doprinose revitalizaciji Istočne Hrvatske. Uz poljoprivredu, orahovički kraj ima potencijala u obnovi i ulaganjima u industrijsku proizvodnju (prerada drveta, izrada namještaja, rudarstvo i prerada kamena, keramička industrija, prerada i pakiranje voća i povrća itd).

Jedna od mjera demografske obnove potrebne Istočnoj Hrvatskoj svakako je i provođenje poticajne (ekspanzivne) populacijske politike i to u obje varijante (pronatalitetnoj i imigracijskoj).

LITERATURA

- MAŽURAN, I., 2008: Orahovica 1228.-2008.; Srednjovjekovna tvrđava, utvrđeni dvor, trgovište i grad, Ogranak Matice hrvatske Orahovica, Orahovica
- NEJAŠMIĆ, I., 2005: Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb
- NEJAŠMIĆ, I., 2008: Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
- NEJAŠMIĆ, I., TOSKIĆ, A., MIŠETIĆ, R., 2009: Demografski resursi Republike Hrvatske: sintetični pokazatelji za županije, gradove i općine, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
- ŽVIĆ, D., 1995: Promjene u dinamici stanovništva Istočne Hrvatske 1948-1991., Geografski glasnik, 57, 71-92
- ŽVIĆ, D., 2003: Neka obilježja diferenciranog demografskog razvoja urbanih i ruralnih naselja/područja Istočne Hrvatske, Migracijske i etničke teme 19/1, 69-93

IZVORI

- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, www.dzs.hr (05.04.2012.)
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima i općinama, www.dzs.hr (10.04.2012.)
- Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, prvi rezultati Popisa 2011. po naseljima, www.dzs.hr (10.03.2012)
- Tablogrami 1964. – 2009., Državni zavod za statistiku, Zagreb